

Erken Çocukluk Döneminde Temel Hak ve Özgürlüklerin Gerçekleştirilmesinde Ebeveyn Tutumlarının İncelenmesi^{1*}

Betül ERGÜN

İstanbul Aydın Üniversitesi, Aile Danış. Prog. Y. L. Öğrencisi, Türkiye
betul-ergun1989@hotmail.com
https://orcid.org/0000-0003-4057-7472

Dr. Öğr. Üyesi Melek İPEK

İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Öğretmenliği Bölümü, Türkiye
melekipek@aydin.edu.tr
https://orcid.org/0000-0002-2955-5048

Öz

Bu araştırmada, ebeveynlerin çocukların haklarını bilme konusundaki farkındalıkları araştırılarak çocuk olma ve çocuk hakları açısından ebeveyn tutumunun önemine dikkat çekilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada verileri toplamak üzere 20 ebeveynle açık uçlu yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan görüşme formu yöneltilerek çocuk haklarına yönelik tutum ve davranışlarını etkileyen faktörler nitel yöntemlerden Fenomenoloji / olgubilim tekniği ile analiz edilmiştir. Bulgulara göre, katılımcı ebeveynlerin çocuk hakları ile ilgi ve bilgi düzeylerinin yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Ebeveynlerin en çok bildiği çocuk hakları; yaşama, korunma ve eğitim hakkı iken, en az bildikleri hak ise barınma hakkıdır. Ebeveynlerin bir kısmı çocuklarına bu konuda rol model olamadıklarını ancak anlatarak öğretmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. Ebeveynlerin, çocuklarına haklarını anlatırken karşılaştıkları en önemli sorunun ise çocukların yaşlarının küçük olmasından kaynaklanan sorunlar olduğu görülmüştür. Bulgular doğrultusunda çocuk haklarının eğitim müfredat programında yer almasının çocukların bilinçlenmesi açısından önemli olduğu görülmüştür. Ayrıca ilgili kurumların ebeveynlere ve çocuklara çocuk hakları konusunda bilgilendirme çalışmaları yapmasının toplumda bu konuda farkındalık oluşturacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler : Çocuk Hakları, Ebeveyn Tutumu, Çocuk Hakları Sözleşmesi, Fenomenoloji/Olgubilim

¹ * Geliş Tarihi / Received: 05.08.2020 - Kabul Tarihi / Accepted: 10.09.2020
Doi Num: 10.17932/IAU.AIT.2015.012/ait_v06i2002

Investigation of Parental Attitudes in Realizing Fundamental Rights and Freedoms in Early Childhood

Abstract

In this study, it was aimed to draw attention to the importance of parental attitude in terms of being a child and child rights by investigating the awareness of parents about knowing children's rights. In order to collect data in the study, an interview form consisting of open-ended semi-structured questions was directed to 20 parents, and the factors affecting their attitudes and behaviors towards children's rights were analyzed by using phenomenology technique. According to the findings, it was observed that the participant parents had high children's rights and interest and knowledge levels. Children's rights that parents know the most was; the right to life, protection and education, while the least known right was the right to housing. Some of the parents stated that they could not be a role model for their children, but they tried to teach by telling them. It has been observed that the most important problem that parents face while explaining their rights to their children is the problems caused by the young age of the children. In line with the findings, it has been observed that the inclusion of children's rights in the curriculum is important for children's awareness. In addition, it is thought that the related institutions' informing parents and children about children's rights will create awareness in this regard in the society.

Keywords: *Children's Rights, Parental Attitude, Child Rights Convention, Phenomenology / Phenomenology.*

Giriş

Çocukluk, yaşa göre değil yetkinliklerin kazanılmasına göre değerlendirilen bir kavramdır. Çocuk hakları ise çocukları korumak, onları bağımsız ve sorumlu yetişkin yaşamına hazırlamak amacıyla hukuk kuralları tarafından tanınan yetkililerdir. Doğal hukuk açısından çocuk hakları, çocuğun insan olması, aynı zamanda da bakıma ve özene gereksinim duyması nedeniyle doğuştan sahip olduğu hakların tümüdür. Çocukların yeterli bir olgunluğa ulaştıklarında kendilerini doğrudan ilgilendiren durumlar hakkında kendi kararlarını vermesi ise önemli bir refah ve çocuk hakkıdır. Çocukların refahını güvenceye almada en önemli kaynaklar ise her durumda asıl olarak hukuki

kaynaklardır. Çocuğun “kendine özgü hakları” bulunduğu uzun bir süredir kabul edilerek çeşitli ulusal ve uluslararası alanlarda çocuk hakları konusu gündeme gelmeye başlamıştır. Bu hakların araştırılması ve aynı zamanda öğretimi önem taşımaktadır. Özellikle ana babaların, hukukçuların, öğretmen adayları öğrencilerin, öğretmenlerin, politikacıların, hekimlerin, sanatçıların, çocuk kitapları ve oyunları yazarlarının, gazetecilerin vb. çocukların sahip oldukları hakları bilmeleri, bu konudaki eksikleri gidermeye çalışmaları, çocukları ve haklarını korumak için çaba göstermeleri, toplumun geleceği açısından büyük önem taşımaktadır (Akyüz, 2012).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS)’nin başlangıcı, çocukların bir aile ortamında mutluluk, sevgi ve anlayış atmosferinde büyümeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Başka bir deyişle aile, çocuk haklarının gerçekleştirilmesinde ve uygun gelişiminde temel taşıdır. Çocukların haklarını algılayışları; ebeveynlerin duyarlılığı ve katılımı, çocuklara verdiği destekle yakından ilgilidir. Bu doğrultuda ebeveynleri duyarlı ve ilgili olan çocuklar elverişli koşullar sağlandığında kendi kaderini tayin etme konusunda da geniş bir farkındalığa sahip olurlar.

Ebeveynler tarafından çocukların haklarını bilme durumlarının araştırıldığı bu çalışmada da, ebeveynlerin çocuk hakları konusundaki farkındalık düzeyleri ve çocuk hakları konusunda ebeveyn tutumlarının belirlenmesi amaçlanmış ve geleceği yapılandıracak olan çocukların haklarının bilinmesi ve ebeveynler tarafından uygulanırlığına dikkat çekilmesi hedeflenmiştir.

Kavramsal Çerçeve

1.Çocuk Kavramı

Tarihsel olarak, çocuklar yetişkinlerin daha küçük, daha zayıf, daha az zeki versiyonlarından daha fazlası olarak görülmüştür. 16. ve 18. yüzyıllarda farklı bir çocukluk görüşü ortaya çıkmaya başlamış ve çocukluk evrelerinin ihmalinden çocuğun ailenin ekonomik istikrarına katkısının başlamasıyla çocukların bireysel kimlik kazanması aşamasına geçilmiştir. Bu dönemde birey olarak tanınan çocuklar yavaş yavaş ihtiyacı olan özel bir grup olarak kabul edilmeye başlanmıştır. 19. yüzyıla gelindiğinde, tüm Avrupa’da etkili olan romantik hareketin etkisiyle çocukları temel alan “koruma” kavramı ortaya çıkmıştır. Çocukların belirli haklara sahip bireyler olarak algılanması nispeten yeni bir durum olarak kabul edilir. Yeni bir çocukluk kavramının

belirmesinde temel çıkış noktası ise çocuk gelişiminin sağlanması için çocuk refahının sağlanması düşüncesi olmuştur. Bu anlamda yirminci yüzyıl çocuklarla ilgili “savunuculuk” hareketlerinin belirmesinde önemli bir dönem olmuştur (Wolfe, 1998: 9, 10, 11).

20. Yüzyılın son yarısında, çocukla ilgili tartışmalar, çocuğun kendi kaderini tayin hakkına dayanan bir tutumla, yetişkinler gibi çocukların da haklara sahip olması gerektiği düşüncesi etrafında şekillenmiştir. Çocukların kendi kaderini tayin hakkı vurgusu en açık şekilde Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (1989) kararlarında görülmüştür. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde erken yaşta reşit olma durumu hariç olmak üzere on sekiz yaşına kadar her insan çocuk olarak tanımlanmaktadır (Şirin, 2011: 21).

Çocuklara zarar vermeme ve kendi kaderini tayin etme hakkıyla bu kararlar; hem çocuklara statü vermiş hem de bu kararlara katılımın fazlalığı çocukların hayatlarını etkileyen bir dönüm noktası olmuştur (Peterson ve Badali, 2004).

Günümüzde çocukluk dönemine ilişkin yapılan tanımlamalar; sosyolojik, biyolojik, fizyolojik ve psikolojik düzeyde farklı tanımları da içermekte ve genel olarak çocuğu bireysel özellikleri ve çevresi ile bir bütün olarak değerlendirerek onun gelişimsel özelliklerine ve haklarına değer veren bir bakış açısı sunulmaktadır (Sağlam ve Aral, 2016: 45).

Erken çocukluk, 0-6 yaş dönemindeki çocukları kapsamaktadır. İnsan hayatının temelini oluşturan büyüme ve gelişmenin en kritik olduğu dönemdir. Erken yaşlar çocuğun dış etkilere en fazla açık olduğu korunmaya ihtiyaç duyduğu bir dönemdir. Erken çocukluk döneminde, çocuğa verilecek kapsamlı eğitim programı ve çevre koşullarının sağlanması çocuğun gelişimine olumlu katkılar sağlayacaktır (Diken, 2014). Çocuklara erken çocukluk döneminde, çocuk hakları eğitiminin verilmesi onların sonraki hayatını etkileyen önemli bir süreçtir.-

2. Çocuk Hakları

Çocukların yetiştirilmesi ve korunması yüzyıllar boyunca aileye ait olmuştur. Bu görev, 19. yüzyılda Avrupa’da ulusal düzeyde yapılan önemli kanun düzenlemeleri ile ana babanın hukuki görevi haline de gelmiştir. Çocuğa, hukuk kuralları ile ana babasına karşı haklar tanımış olan devlet,

bu hakların gerçekleştirilmesini de sağlamak, çocuğun korunması ile ilgili bir sorundan haberdar olduğunda, yasal koşulların bulunması durumunda kendiliğinden müdahale etmek ve çocuğu korumakla yükümlüdür. Çocuk hakları, çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlâkî bakımlardan özgürlük ve saygınlık içinde, sağlıklı ve normal biçimde gelişebilmesi için hukuk kuralları ile korunmasını ifade etmektedir. Bu haklar ve bunları koruyan kurallar aracılığı ile çocuk, güçsüzlüğü ve özel gereksinimleri dikkate alınarak korunur, kollanır ve yaşamının en güzel fakat en kırılgan dönemini oluşturan çocukluk dönemini gereği gibi yaşama olanağına kavuşturulmaya çalışılır (Akyüz, 2012).

Çocuk refahının sağlanmasında önemli bir unsur olan çocuk haklarının yaşama geçirilmesi ve haklar konusunda somut uygulamalar oldukça önem taşımaktadır. Bu noktada ebeveynlere büyük sorumluluklar düşmekte ve çocuğa haklarını öğretme ve bu hakların çocuk tarafından içselleştirmesini sağlamaktan ebeveynler sorumlu olmaktadır. Çocuğun ihtiyaçlarının karşılanması; ilgi, istek ve gelişim özellikleri için uygun ortam sağlanması öncelikle ailenin sorumluluğundadır. Sonraki dönemlerde bu sorumluluk eğitim kurumları ile birlikte paylaşılmaktadır. Dolayısıyla çocukların ev ve okulda haklarına ilişkin aldığı bilgi ve uygulamaların birbirleriyle örtüşmesi gerekmektedir. Aileler, okul, kurum ve kuruluşlar bir iş birliği içinde okul öncesi dönemden başlayarak çocuk hakları konusunda bilgi, tavır ve davranışların gelişmesine katkıda bulunmalıdırlar. Bu bağlamda Türkiye özelinde okul öncesi dönem için çocuk haklarına dönük yapılan çalışmalara bakıldığında ebeveynlerin ve öğretmenlerin çocuk haklarına dönük algı ve tutumlarını araştıran az sayıda çalışmanın yapıldığı görülmektedir (Taşkın, 2019. Kızılırmak ve Ersoy, 2015.vd.).

3. Çocuk hakları ile ilgili yasal dayanaklar

Çocuk haklarının uluslararası yasal dayanakları çocuk haklarının evrensel normlara uygun olması gerekliliği nedeniyle oldukça önemlidir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu çocuk hakları ile ilgili konuları bildirgeler, sözleşmeler ve genel kurallar olarak ayrıntılı biçimde düzenlemektedir. Avrupa Konseyi de BM ilkelerine uygun sözleşmeler ve tavsiye kararları oluşturmaktadır. Bu konudaki başlıca uluslararası metinler şunlardır:

Uluslararası hukukta çocuk haklarını düzenleyen temel yasal metin

20 Kasım 1989 tarihli “Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi”dir. Sözleşme pek çok ülke yönetiminin, Birleşmiş Milletlere bağlı örgütlerin ve hükümet dışı kuruluşların on yıla varan yoğun temas ve görüş alışverişlerinin ürünüdür. Gözetilen amaç, çocukların ihmal, istismar ve her türlü kötü muameleye karşı korunmaları için evrensel ilkelerin yerleştirilmesidir. Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’ne ek olarakda çocuk satışı, çocuk fahişeliği ve çocuk pornografisiyle ilgili bazı protokollerde bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler Örgütü yanında, çocuk haklarının etkili biçimde korunması için sözleşmeler hazırlayan dünya çapında diğer önemli bir örgüt de Lahey Devletler Özel Hukuku Konferansı’dır. Bu örgüt kanunlar ihtilâfı kurallarının biribiri ile uyumu amacıyla sözleşmeler düzenlemektedir. Avrupa Konseyi’nin yakın geçmişte çocuk hakları konusunda oluşturduğu en önemli iki sözleşme şunlardır:

- Çocuk Haklarının Kullanılmasına Dair Avrupa Sözleşmesi (Strasbourg 1996)
- Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismarına Karşı Korunması Avrupa Sözleşmesi (Strasbourg 2007)

Bir diğer uluslararası kuruluş olan Uluslararası Çalışma Örgütü’de (ILO) çalışan çocukların korunmasına ilişkin sözleşmeler düzenlemektedir. (Akt. Akyüz, 2012) Ancak çocuk haklarına ilişkin tek bir yasal düzenleme olmayıp farklı alanlarda farklı düzenlemeler bulunmaktadır. Ancak Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ulusal hukukta değişik kanunlara, uluslararası hukukta da çeşitli sözleşmelere dağılmış çocuk haklarını tek bir çerçevede düzenlemeye çalışmıştır. (Akyüz,2012)

4. Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Çocuğa Tanıdığı Haklar

Dünya liderlerinin, çocuklarla ilgili uluslararası anlaşması olan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’ni 1989 yılında kabul etmeleri dünya çocukları adına önemli bir taahhüttür. Bu hukuki metin tarihte en çok onaylanan insan hakları sözleşmesi haline gelmiş ve çocukların dünyadaki yaşamlarını değiştirmelerine yardımcı olmuştur (Unicef; 2019).

Çocuk Hakları Sözleşmesi, herkes tarafından kabul gören insan hakları sözleşmesidir ve hükümet politikalarını, yasalarını ve programlarını sağlamaya çalışır. Çocuklar için asgari sağlık, güvenlik ve eğitim standartlarına daha özellikli olarak, çocukların, yeterli ev ortamı, doğru beslenme ve sağlık, aynı zamanda üzerinde konuşma yapma, seçme ve

kontrol etme alanını içeren kendini belirleme kendi yaşamlarını içeren uluslararası standartları belirlemiştir (Morine; 2000:1)

Çocuk Hakları Sözleşmesi, daha önceki insan hakları sözleşmelerinde önceden belirlenmiş olan aile özerkliğine saygı ilkesini tekrar doğrulamaktadır (Madde 17, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve Madde 8, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi). Başka bir deyişle, ailenin çocuklara göre önceliğini kabul eder. Ebeveynlere, müdahalesizlik varsayımıyla, çocuklarına ilişkin hak ve sorumluluklar tanınmaktadır. Ailenin haklarına ve rollerine saygı gösterme ilkesini destekleyen hükümler içerir (Open;2019).

Sözleşme, çocukların korunması için evrensel olarak kabul edilen standartlar belirlenmekte ve çocukların durumunu amaçlayan programlar için çok değerli bir çerçeve oluşturmaktadır. Hayat, sağlık ve eğitim alanında gözetilecek standartları belirlemenin yanı sıra bu sözleşme; evde ya da iş yerinde savaş sırasında ya da çatışma döneminde fiziksel, duygusal ve cinsel nitelikte olanlarda dâhil olmak üzere şiddet ve istismara karşı çocuklara açık bir koruma getirmeyi amaçlamaktadır (Çetinkaya, 1998: 20. Akt. Kaya (2011).

BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin en önemli maddeleri; yaşama, gelişme, korunma, katılım ve eğitim haklarıdır.

Yaşama Hakkı: Devletler, çocuk haklarını ayırım gözetmeksizin uygulurlar; ayrıca çocuğun her türlü ayrımcılık ve yaptırıma karşı etkin bir koruma sağlamak için her türlü önlemi alırlar (m.2). Hiçbir çocuk yasa dışı veya keyfi biçimde özgürlüğünden yoksun bırakılmayacaktır. Eğer çocuk herhangi bir ihmal, sömürü ya da eziyet ve işkence sonucunda mağdur duruma düşmüşse devlet, bu çocuğun bedensel ve ruhsal durumunu yeniden kazanması ve toplum içinde yer edinmesini sağlamak için gerekli her önlemi alır (m.37) (Kaya, 2011).

Yaşama hakkı bireyin fiziksel ve ruhsal bütünlüğünü koruyabilmesine dönük bir haktır. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 6. maddesine göre taraf devletler;

- *“her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler.*
- *çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler”* (Karcı, 2016:15).

Gelişme Hakkı: Çocuk Hakları Sözleşmesiyle, çocuklarının yetiştirilmesi ve gelişmesinde eşzamanlı olarak ebeveynlere düşen yükümlülüklerden söz edilmektedir.

Çocukların sağlıklı bir biçimde yaşama hakları Sözleşme'nin 24. maddesinde güvence altına alınmıştır. Bu maddede, taraf devletler, çocukların mali nedenlerle sağlık hizmetlerinden yoksun bırakılmaması için gereken her türlü çabayı sarf etmekle yükümlü kılınmışlardır. Sözleşme'ye göre taraf devletler, bebek ve çocuk ölüm oranının düşürülmesine, bütün çocuklara tıbbi yardımın ve tıbbi bakımın sağlanmasına, temel sağlık hizmetlerinin geliştirilmesine önem vereceklerdir. Sözleşme'ye göre, her çocuk, bedensel, zihinsel, ruhsal, toplumsal ve ahlaki gelişmesini sağlayacak yeterli yaşam standardına ulaşma hakkına sahiptir. Bunun sağlanması sorumluluğu önce ana-babasına ve onun bakımını üstlenen kişilere düşer. Devlet, bu kişilere yardımcı olmak amacıyla gerekli her türlü önlemi almak ve gereksinim olduğu takdirde özellikle beslenme, barınma ve giyim konularında mali yardım ve destek programı uygulamak zorundadır (m. 26) (Kaya, 2011).

Korunma Hakkı: Hiçbir çocuk, işkence veya diğer zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezaya tabi tutulmayacaktır. On sekiz yaşından küçük olanlara, işledikleri suçlar nedeniyle idam cezası verilemeyeceği gibi salıverilme koşulu bulunmayan ömür boyu hapis cezası da verilmeyecektir. Hiçbir çocuk yasa dışı veya keyfi biçimde özgürlüğünden yoksun bırakılmayacaktır. Eğer çocuk herhangi bir ihmal, sömürü ya da eziyet ve işkence sonucunda mağdur duruma düşmüşse devlet, bu çocuğun bedensel ve ruhsal durumunu yeniden kazanması ve toplum içinde yer edinmesini sağlamak için gerekli her önlemi alır (m.37) (Kaya, 2011).

Çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde ve yasal düzenlemelerde çocuğun yüksek yararı temel düşünce olarak belirmektedir. Buna göre;

- *“Çocukların yararı, kamusal veya özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, temel düşüncedir.*
- *Taraf devletler, çocuğun bütün haklarını ve özgürlüklerini göz önüne alarak rahatlığı için gerekli bakım ve korumayı sağlamayı amaç edinirler ve bunun için gerekli olan tüm yasal ve idari önlemleri alırlar.*

- *Taraf devletler, çocukların bakımı veya korunmasından sorumlu kurumların, hizmet ve faaliyetlerin yetkili makamlar tarafından konulan ölçütlere uymalarını üstlenirler*”(Karcı, 2016:15).

Katılım Hakkı: Hak temelli yaklaşım ilkesine göre katılım kavramı kendilerini etkileyen konularda aktif katılımcılar olarak çocukların sürece dâhil olması gerektiğini savunmaktadır. Katılım hakkı ilk kez Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile gündeme gelmiştir Burada çocukların katılımcı rolü kategorilere göre sınıflandırılmıştır (UNESCO, 2007). Buna göre;

- *“Taraf devletler, çocuğu görüşlerini ifade edebilme yeteneğine olup yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırırlar.*
- *Bu amaçla, çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari soruşturmada çocuğun doğrudan yada dolaylı olarak dinlenilmesi fırsatı, ulusal yasanın usulüne uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır.* (Karcı, 2016:16)

Eğitim Hakkı: Eğitim, evrensel olarak bakıldığında başlıca insan haklarından biridir. Bunun en önemli sebebi eğitimin, insanın her anlamda kişiliğinin gelişmesinde önemli bir etken ve bireylerin kendi gelişimleri ve özgürleşmelerinin sağlanması ile doğrudan ilişkili olmasıdır (Öz, 2013).

ÇHS.’nin 28. maddesi çocuğun eğitim hakkına ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Bu hüküm ile taraf devletler;

- *“Çocukların zorunlu temel eğitim görmesini sağlamak, orta öğretimi genel ve meslekî olmak üzere çeşitli şekillerde birleştirmek ve bunları bütün çocuklara açmak,*
- *Çocukların yetenekleri doğrultusunda yükseköğretimi onlara açık hale getirmek,*
- *Tün çocuklara eğitim ve meslek seçimiyle alakalı olarak gerekli rehberi sağlamak,*
- *Disiplinle ilgili her konuda çocuğun insan olarak sahip olduğu saygınlığın korunmasını temin etmek ile yükümlü tutulmuştur”* (Öz, 2013:41)

ÇHS'nin 28. maddesine göre, taraf devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde gerçekleştirilmesini sağlarlar. Devletin görevi, ilköğretimin zorunlu ve parasız olmasını sağlamak, her çocuğun yararlanabileceği değişik eğitim kanallarını teşvik etmek ve yeteneklerine göre çocuğun haklarına ve saygınlığına katkı sağlamaktır. (Hodgkin ve Newell, 1998: 369. Akt. Kaya, 2011).

ÇHS ayrıca, devletlere ve ailelere çocuklarına yeterince bakmalarını sağlamak için gerekli kurumları, hizmetleri, desteği ve olanakları sağlama zorunluluğu getirmektedir. Başka bir deyişle, ebeveynler temel bakıcılar olmasına rağmen, çocuk haklarının ancak devlet gerekli ortamı sağladığında gerçekleşmesini sağlayabilir.

5. Cenevre Çocuk Hakları

Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi yetişkinlerin çocuklara olan yükümlülüklerine işaret etmektedir. Cenevre Bildirgesi; tarihte çocuk haklarına özel olarak hitap eden ilk uluslararası İnsan hakları belgesidir (Humanium, 2019). Bildirgeye göre;

- Çocuğa normal gelişimi için gerekli maddi ve manevi araçların verilmesi gerekir,
- Aç olan çocuk beslenmelidir; hasta çocuk emzirilmelidir; geriye dönük çocuğa yardım edilmelidir; suçlu çocuk geri alınmalıdır ve yetim ve zayıf korunmalı ve başarıları sağlanmalıdır.
- Sıkıntı zamanlarında ilk yardım alan çocuk olmalıdır.
- Çocuk geçimi kazanacak bir konuma getirilmeli ve her türlü sömürüye karşı korunmalıdır.
- Çocuk yeteneklerini kullanmada adanmış (gönüllü) olması gerektiği bilinciyle yetiştirilmelidir.

6. Türkiye'de Çocuk Hakları

Türkiye'de çocuk hakları konusunda atılan ilk adım 1931 yılında Mustafa Kemal Atatürk tarafından imzalanan 'Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi' ile olmuştur. "Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi"ni Türkiye 1994 yılında kabul etmiş, 1995'te ise bir kanun olarak yürürlüğe konulmuştur (Akyüz, 2013:39).

1982 Anayasası'nın 41, 42, 50, 56, 58, 61 ve 62. Maddelerinde de çocuk haklarını özel olarak koruyan hükümler bulunmaktadır. Anayasa'nın kişi hakları ve ödevleri bölümünde yer alan haklar çocuklar içinde geçerlidir. Çocuk haklarının korunmasına ilişkin kurallar, temelleri bakımından Medenî Kanun'da da düzenlenmiştir. Bu maddeler arasında çocuk ve ana baba arasındaki ilişkiler, haklar, ayrıntılı biçimde düzenlenmektedir. Ceza ve ceza muhakemesi kanunları ile de çocuklar mağdur, sanık ve hükümlü olarak korunmaktadırlar. Çocuklar, sakıncalı yerlere, nesnelere ve yayınlara karşı Ceza Kanunları yanında özel bazı kanunlarla da korunmaktadırlar (Polis Vazife ve Selâhiyetleri Kanunu, Küçükleri Muzur Neşriyattan Koruma Kanunu, Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu gibi). Çalışma yaşamında çocukların istismara karşı korunmasına ilişkin kurallar ise iş kanununda bulunmaktadır. Çocukların eğitim hakkını düzenleyen kurallar da eğitime ilişkin kanunlarda yer almaktadır (Millî Eğitim Temel Kanunu, İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Meslekî Eğitim Kanunu gibi). Korunma gereksinimi içinde bulunan çocuklarla suça sürüklenen çocuklar hakkında alınacak önlemler de Çocuk Koruma Kanunu'nda düzenlenmektedir. Bu Kanun'da ayrıca çocuk mahkemelerinin kuruluş, görev ve yetkilerine ilişkin kurallar da bulunmaktadır. Korunma gereksinimi içinde olan çocuklara götürülecek hizmetler ise, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nda yer almaktadır. (Akyüz, 2012)

7. Ebeveyn ve Çocuk İlişkileri

Aile, çocuğun gelişmesinde ilk ve uzun süreli olan bir ortamdır. Çocuklar kendi haklarını korumayı ve başkalarının haklarına saygı duymayı öncelikle aile içinde öğrenirler. Çocuk, toplum içinde sağlıklı ilişkiler kurmak için, toplumsal değerleri, kuralları, rolleri ve standartları sosyal gelişim sürecinde aile eşliğinde öğrenmektedir. Çocuğun ailesiyle ilişkileri diğer insanlara, nesnelere ve hayata olan tavırlarını temellendirir. Aile içinde karşılıklı sevgi, saygı, birbirinin haklarına saygılı olmak ve hoşgörüyü gören çocuklarda demokrasi anlayışı gelişir (Dinç, 2015:9,10).

8. Ebeveyn Tutumları

Çocukların pozitif kişilik özellikleri geliştirmesinde, sağlıklı bir gelişim süreci yaşamalarında ve okul başarılarında ebeveyn tutumları önemli

bir yere sahiptir. (Durlanık; 2019:16). Literatür araştırması yapıldığında, serbest çocuk yetiştirme tutmu, yetkeci çocuk yetiştirme tutumu ve yetkili çocuk yetiştirme tutumunun olduğu görüldü,

Serbest çocuk yetiştirme tutumunda, Bu tip aileler çocuk merkezcidir ve çocuk aile ortamında tek söz sahibi kişi durumuna gelmiştir. Çocuğun hemen hemen her istediği yerine getirmeye çalışırlar ve çocuğun aileyi yönettiği bir aile yapısı ortaya çıkar. Bu tür aileler, çocuklarının karşısında teslim olan, onların ısrarlı isteklerini yerine getiren, onları şımartan, onlara fazlasıyla özgürlük tanıyan, kolaylıkla boyun eğen, yumuşak başlı ve tutarsız davranan, çok aşırı boyutlarda çocuklarını ihmal eden ve terk edebilen ana - babalardan oluşmaktadır (Kükürtçü, 2011:19).

Yetkeci çocuk yetiştirme tutumunda, çocuğun davranışlarını sürekli denetlemeye ve yönlendirmeye çalışan baskıcı tutum, çocuğun boyun eğen, kendine güvensiz, aşağılık duyguları içinde bir kişi olmasına neden olabilir (Şanlı ve Öztürk, 2015: 241). Aşırı otoriter tavır içindeki ailelerde çocuk sessiz, uslu, nazik, dürüst ve dikkatli olmasına karşın, küskün, silik, çekingen, başkalarının etkisinde kolay kalabilen aşırı hassas, yapabileceği işlere “ben yapamam” düşüncesiyle girişmeyen bir yapıya ve düşük benlik algısına sahip olur (Kükürtçü,2011:18). Bu tutumla yetiştirilen çocukların öz güven duygusunun yeterli olmadığı görülmektedir.

Yetkili çocuk yetiştirme tutumunda, aile demokratik davranışların öğrenilmesi ve uygulanması gereken ilk ortamdır. Katılma, tartışma, açıklık, adalet, tarafsızlık, kendi kendini disiplin gibi demokratik değerler, gerçek ortamlarda yaşayarak öğrenilir. Çocuğun ebeveynleri tarafından yeterli ilgi ve şefkatle büyütülmesi çocuğa kabul edilme mesajını verir. Çocuk evde ailesi tarafından, dışarıda çevresi tarafından kabul edilmek istendiğinden dolayı, ona kendi benliğini tanıma fırsatı verildiğinde sağlıklı bir şekilde olgunlaşmaktadır. Uzmanlar demokratik aile tutumunda ilgi ve şefkat görerek büyüyen çocukların topluma kabul edilme çevre ile iyi ilişkiler kurma eğiliminin yüksek olduğunu, girişken, bağımsız, gerçekçi, güvenli, kendi kendilerini denetleyebilen, sosyal ve arkadaş canlısı olduklarını belirtmişlerdir (Kükürtçü, 2011: 25).

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, erken çocukluk olarak nitelenen 0-6 yaş dönemindeki çocukların kendi haklarının farkına varmalarında birinci derecede etkili olan anne ve babaların, çocuklarının haklarına yönelik tutumlarının neler olduğunun ve bu tutumları hangi değişkenlerin etkilediğinin araştırılması amaçlanmıştır.

Bu doğrultuda çalışmanın temel sorusu, anne ve babaların çocuklarının haklarının farkına varmaları konusundaki tutum ve davranışlarının neler olduğudur?

Araştırmada; ebeveyleerin çocuk haklarına yönelik tutum ve davranışlarını etkileyen faktörlerin analiz edilmesi ile birlikte çocukların kendi haklarının farkına varıp varmadıkları ve haklarına ilişkin farkındalıklarının ebeveyn çocuk hakları tutumları ile ilişkili olup olmadığı araştırılmıştır.

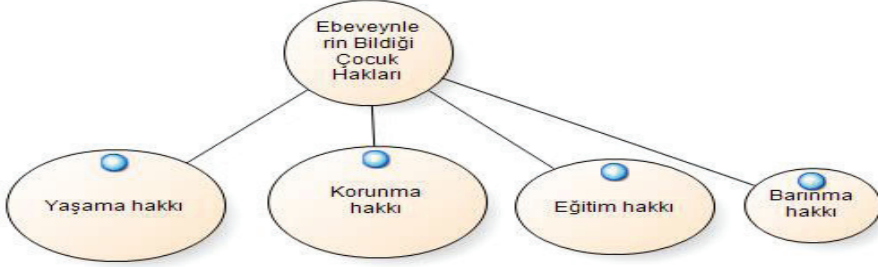
Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan Fenomenoloji (phenomenology / olgubilim) deseni kullanılarak tasarlanmıştır. “Fenomenoloji deseni, farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Bize tümüyle yabancı olmayan aynı zamanda da tam anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için fenomenoloji (olgubilim) uygun bir araştırma zemini oluşturmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Araştırma, İstanbul Esenyurt ilçesindeki 20 ebeveyn ile derinlemesine görüşmeler yapılarak oluşturulmuştur.

Araştırmanın sınırlılıkları, ebeveyn çocuk hakları tutumlarının bazı değişkenlere göre farklılık gösterebileceği varsayılmıştır. Çocuk haklarına yönelik ebeveyn tutumlarının ailede baskın kültürel model olması, ailede çocuk haklarına saygı duyulması ve saygı gösterilmesi durumlarında değişkenlik gösterebilmektedir.

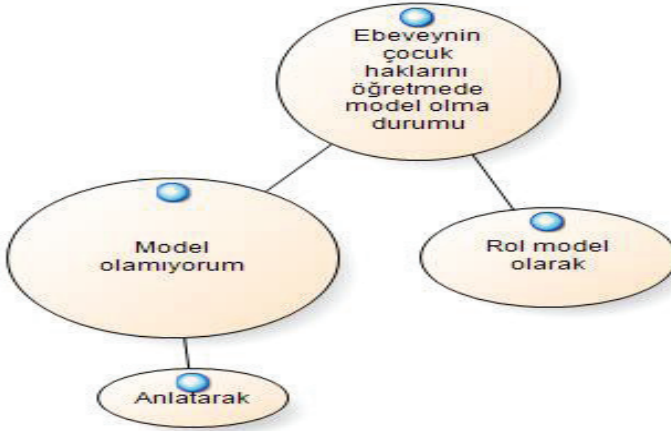
Araştırmanın veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda bazı sorular standartlaştırılmış, bazı sorular da açık uçlu olarak hazırlanmıştır.

Bulgular

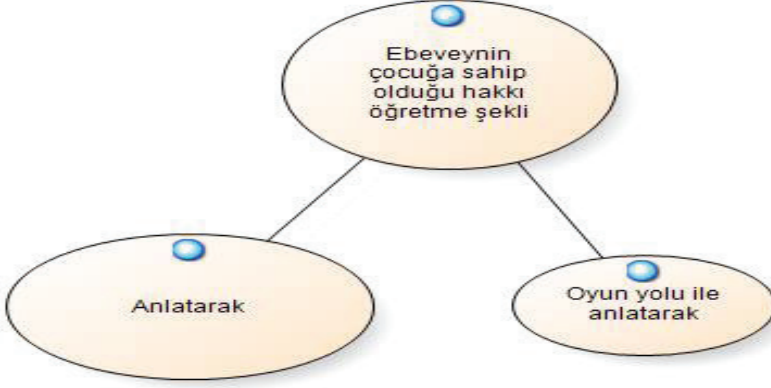
Şekil 1. Ebeveynlerin bildiği çocuk hakları tema deseni

Ebeveynlerin en fazla bildiği çocuk hakları; sırasıyla yaşama, korunma, eğitim ve barınma haklarıdır. Buna göre ebeveynlerin çocuk hakları ile ilgili bilgi düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir.

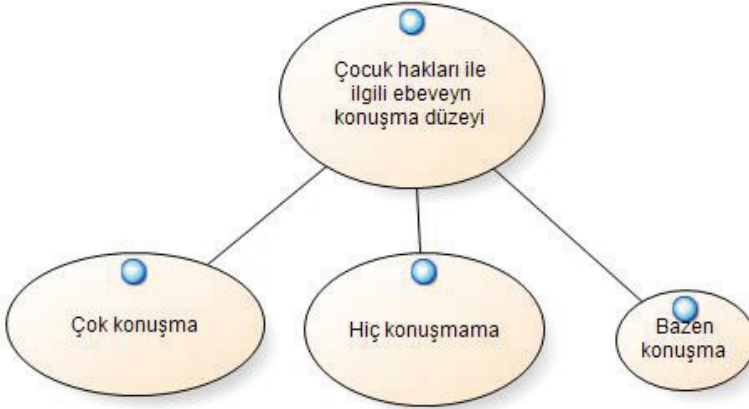
Şekil 2. Ebeveynlerin çocuk haklarını öğretmede model olma durumu tema deseni

Ebeveynlerin çocuklarına çocuk haklarını öğretmede çoğunun rol model olamadıkları belirlenmiştir. Ebeveynlerin bir kısmı ise çocuklarına anlatarak haklarını öğrettiğini belirtmiştir.-

Şekil 3. Ebeveynin çocuğa sahip olduğu hakkı öğretme şekli tema deseni

Ebeveynlerin, çoğunluğunun çocuklarına haklarını öğretmek için anlatım yöntemini seçtikleri görülmektedir. Ardından oyun oynayarak haklarını anlatmaya çalışan ebeveynler gelmektedir.

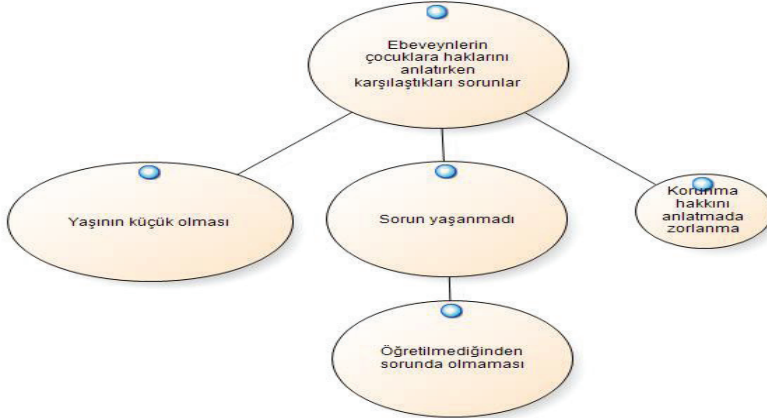
Şekil 4. Çocuk hakları ile ilgili ebeveynin konuşma düzeyi şekli tema deseni

Ebeveynlerin çoğunluğu çocuklarını çocuk hakları konusunda bilgilendirdiklerini belirtirken, ikinci sırada çocukları ile haklar konusunda hiç konuşmadığını belirten ebeveynler yer almaktadır. Ebeveynler arasında bazen bu konuyu konuşanlar ise son sırada yer almaktadır.

Şekil 5. Ebeveynlerine göre çocuklarının bildiği çocuk hakları tema deseni

Ebeveynlere göre çocukların çoğunluğu çocuk haklarını bilmemektedir. Ardından çocukların yalnızca eğitim hakkı ve kendini ifade etme hakkını bildiğini belirten ebeveynler gelmektedir. Son sırada ise çocukların oyun oynama hakları olduğunu bildiğini düşünen ebeveynler yer almaktadır.

Şekil 6. Ebeveynler çocuklarına haklarını anlatırken karşılaştıkları sorunların tema deseni

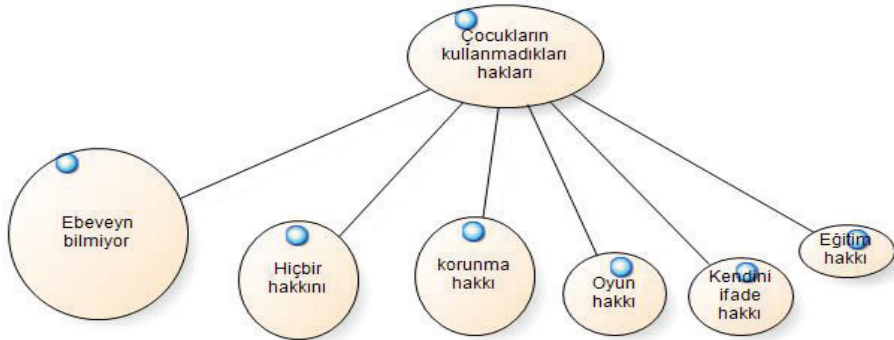
Ebeveynlerin çocuk haklarını çocuklarına anlatırken karşılaştıkları sorunlar sıralamasında ilk sırada çocukların yaşlarının küçük olması nedeniyle haklar konusunda bilgilendirme yapılamaması bu nedenle de sorun yaşanması gelmektedir. Ancak çocuklara korunma hakkının anlatılmasında bazı sorunlar yaşandığı belirtilen başlıca sorunlar arasındadır.

Şekil 7. Ebeveynlerin çocuklarının eğitim ve bilgi edinme haklarını önemseme düzeyi tema deseni

Ebeveynlerin çocuklarının eğitim ve bilgi edinme haklarına yüksek düzeyde önem verdikleri belirlenmiştir.

Şekil 8. Ebeveynlerine göre çocuklarının kullanmadıkları hakları tema deseni

Ebeveynlerin verdiği cevaplar sıralandığında, ilk sırada ebeveynlerin bazı hakları bilmedikleri ve bu nedenle bir yorum yapamadıkları tespit edilmiştir. İkinci sırada korunma hakkı, ardından oyun hakkı, ve kendini ifade hakkı ile eğitim hakkının çocukların kullanılmadığı ebeveynler tarafından belirtilmiştir. Eğitim düzeyi yüksek ebeveynleri olan çocukların ise çocuk haklarını okuldan ve dış çevredense aile içinde daha çok kullandıkları ise dikkat çeken bir sonuçtur.

Şekil 9. Çocukların haklarını daha iyi öğrenmede ebeveyn önerileri tema deseni

Ebeveynlerinin çoğu toplumun ve ebeveynlerin bilinçlendirilmesi gerektiğini, çocuk haklarının okullarda müfredatta olması gerektiğini çok az bir kısım ise çizgi film ve sosyal medyadan yararlanmak istediklerini ifade etmişlerdir.

Sonuç ve Öneriler

Ebeveynlerin çocuk haklarına yönelik tutum ve davranışları araştırma sonucunda; Ebeveynlerin genel olarak bildiği çocuk hakları; yaşama, korunma ve eğitim hakkı iken, en az bildikleri hak ise barınma hakkıdır. Bu durumda ebeveynlerin çocuk hakları eğitimlerinin almalarının gerekli olduğu görülmüştür.

Elde edilen bulgulara göre ebeveynlerin bir kısmı rol model olmadıklarını, bir kısmı ise anlatarak öğretmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. Ebeveynlerin çocuklarına çocuk hakları anlatımları yapmaları çocukların bilinçlenmesine katkı sağlayacağı görülmüştür.

Ebeveynlerin anlatım yöntemleri olarak küçük yaş grubunda oyunu seçerek anlatmaları çocuğun haklarını öğrenmesinde etkili olabileceği görülmüştür. Ebeveynler çocukların yaş ve gelişim özellikleri hakkında bilgi sahibi olmaları durumunda, çocuk haklarının öğretimine katkı sağlayabildikleri görüldü.

Ebeveynlerin, çocuklarına haklarını anlatırken karşılaştıkları en önemli sorunun çocukların yaşlarının küçük olduğu belirlenmiştir. Ayrıca ebeveynlerin çoğu çocuklarına korunma hakkını anlatmada zorluk yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu doğrultuda ebeveynlerin erken çocukluk dönemi özelliklerini bilmesinin hakların anlatımında yöntem ve teknik geliştirmelerine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Ebeveynler çocuk haklarını çocuklarına öğretim önerilerinde, çizgi film

ve sosyal medya kullanımının efektif olması gerektiğini, çocuk haklarının okullarda müfredata alınması, toplumun ve ebeveynlerin bilinçlendirilmesine dönük etkinliklerin daha sık yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Araştırma sonucunda ortaya çıkan en önemli bulgu çocukların kullanmadığı hakları olduğu konusundaki veridir. Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocuklar için fırsat sağlamak adına kilit bir rol oynayacak bir sözleşmedir. Ateş (2015) çalışmasında bu duruma vurgu yapmıştır. Çocuk Hakları sözleşmesinin iyi bilinmesi ve topluma aktarılması ile çocukların duruşunda yeni olanaklar sağlanabilir. Hakları daha ciddiye almak konusunda insan haklarının dili olan uluslararası belgeler ve anlaşmalar en önemli ölçütlerdir. Sözleşmeyi bilme durumunun cinsiyet, yaş, medeni durum, çalışma durumu, eğitim durumu ve gelir durumu gibi değişkenlere göre değiştiği ve aralarında anlamlı ilişkilerin olduğunu saptamıştır. Özellikle okul ortamında öğretmenlerin Çocuk Hakları Sözleşmesini okudukları, bildikleri ancak uygulamada (birçok alanda) sözleşmeye uymadıkları tespit edilmiştir.

Bu araştırma, ebeveynlerin çocuk haklarına yönelik tutum ve davranışlarının, bu hakların farkındalığında etkili olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır. Fidan ve Özyayın (2019)'nın da belirttiği gibi çocuk haklarının ebeveynler tarafından korunmasının, taviz verilmemesi gereken, önemli ve gerekli bir olgu olarak algılanması gerekmektedir.

Ebeveynlerin, çocuk sahibi olmaya karar vermeleri sonucunda çocuk gelişimi, çocuk hakları, aile çocuk iletişimi vb. konularda bilgi düzeylerini artırmaları çocuğun sağlıklı gelişimi için önemli görülmektedir.

Yaşamın temeli olan erken çocukluk dönemde çocuk hakları eğitime erken başlanması çocuklarda farkındalık ve bilinç oluşturabilir. Erken çocukluk eğitiminin verildiği kurumlarda, çocuklara ve ebeveynlere çocuk hakları eğitimi planlanmasının yapılmasının toplumun bilinç düzeyinin artmasına katkı sağlayacağı öngörülebilir.

Çocuk hakları öğretiminde okul programları, kültürel programlar, çizgi film, sinema, oyun vb. etkinlikler düzenlenerek bilgilendirmeler yapılabilir.

Devlet, yerel kurumlar ve ilgili sosyal destek kurumları çocuk hakları alanında çalışmalar yapmalıdır. Bu çalışmaların yapılmasının ebeveyn ve çocuk refahının düzenlenmesine ve dolayısıyla toplumun refah düzeyinde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Ateş, A. (2015). *Yönetimsel Açıdan Sınıf Öğretmenlerinin Çocuk Hakları Konusunda Bilgi Sahibi Olmalarının Etkililiği Üzerine Bir Çalışma*, Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü: Gaziantep.
- Akyüz, E. (2012). *Çocuk Hukuku*. 2. Baskı. Ankara: Pegem Akademi
- Akyüz, E. (2013). *Çocuk hukuku*. Ankara: Pegem Akademi.
- Diken, İ. (2014). *Erken çocukluk Eğitimi*. 3. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- Dinç, B. (2015). *Okulöncesi Eğitim Kurumuna Devam Eden Çocukların Ebeveynlerinin Çocuk Hakları Eğitimi Konusundaki Görüşleri*. Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi - Journal of Qualitative Research in Education, 3(1), 7-25.
- Durlanık,H.K. (2019). *Orta Çocukluk Döneminde Algılanan Ebeveyn Tutumları, Aile Aidiyeti ve Empatik Eğilimler Arasındaki İlişkiler ve Bunların Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Aile Danışmanlığı Anabilim Dalı Aile Danışmanlığı Bilim (Yüksek Lisans Tezi) Çanakkale Ocak, 2019.
- Ersoy, A. F. (2012). Vatandaşlık Eğitiminde İhmal Edilen Bir Alan: Evde ve Okulda Çocuk Haklarının Eğitimi, *International Online Journal of Educational Sciences*, 2012, 4(2), 359-376.
- Fidan, N.K. ve Özaydın, A. (2019). Ebeveynlerin Çocuk Haklarına İlişkin Metaforik Algıları. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9 (2) , 361-378.
- Humanium, 2019. (<https://www.humanium.org/en/geneva-declaration/>). Erişim tarihi: 18.06.2019.
- Karcı,Y. (2016) *İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Çocuk Hakları Konusunda Farkındalık Düzeylerini Belirleyen Faktörler*, Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), 2016.

- Kaya, S.Ö. (2011). *Öğretmen Adaylarının Çocuk Hakları İle İlgili Görüşleri*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi) Afyonkarahisar.
- Kızılırmak, K. ve Ersoy, Ö. (2015). İlkokul Birinci Sınıfa Devam Eden Çocukların Annelerinin Çocuk Haklarına Yönelik Tutumlarının İncelenmesi (Ankara Örneklemi). *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 1(2), 523-541.
- Kükürtçü, S. K. (2011). *5-6 Yaş Çocuklarının Ailelerinin Ve Öğretmenlerinin Kullandıkları Disiplin Yöntemlerinin Çocuk Hakları İle İlişkisinin İncelenmesi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi) Ankara.
- Morine, S. L. (2000). *Children's And Parents' Attitudes Towards Children's Rights And Perceptions Of Family Relationships*, A thesis submitted in conformity with the requirements for the degree of Master of Arts Department of Human Development and Applied Psychology Ontario Institute for Studies in Education of the University of Toronto.
- Open.(2019).<<https://www.open.edu/openlearncreate/mod/book/>> Erişim tarihi: 21.07.2019.
- Öz, L.(2013). *Çocuk Hakları Bağlamında Çocuklarda Eğitim Hakkı*, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi). Mersin, Ekim 2013.
- Peterson-Badali, M. Morine, S. L. Ruck, M. D. And Slonim, N. (2004). Predictors Ofmaternal And Early Adoles Centattitudes to Ward Children'snurturan Ceand Self Determination Rights, *Journal Of Early Adolescence*, 24 (2), 159-179.
- Sağlam, M. Aral, N. (2016) Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk ve Çocukluk Kavramları, *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 2016/2.
- Şirin, M.R. (2011). *BM Çocuk Hakları Sözleşmesi Kitabı*, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

Taşkın,A. (2019) *Çocuk Hakları Konusunda Ebeveyn Tutumları İle Ortaokul Öğrencilerinin Farkındalık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi) Giresun 2019.

Unicef,1996.://www.unicef.org/child-rights-convention>Erişim tarihi:08.08.2019.

Wolfe, J. B. (1998). *The Relation Between Mothers' And Children's Understanding Of Rights, A Thesis Submitted In Conformity With The Requirements For The Degree Of Master Of Arts Department Of Human Development And Applied Psychology Ontario Institute For Studies In Education Of The University Of Toronto.*

Yıldırım, A. ve Şimşek, H.(2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 6. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınevi.